

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2018-22-133-143>

УДК 37.013.42:374

ORCID ID 0000-0001-8696-9610

Олена Литовченко,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут проблем виховання НАПН України,
м. Київ*

ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА УКРАЇНИ: ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ТА НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Анотація. Матеріали статті коротко представляють ціннісні орієнтири та основні напрями модернізації позашкільної освіти України у сучасній соціальній реальності. Підкреслюється соціально-педагогічний потенціал позашкільної освіти.

Презентовано результати дослідження, зокрема опитування щодо ціннісних орієнтацій учнів, яке буде продовжуватися в межах нової теми. Анкетування учнів здійснювалося за допомогою розробленого опитувальника «Соціальні та особистісні цінності вихованців закладів позашкільної освіти», що має на меті визначити основні тенденції ціннісної сфери учнів за такими показниками: ієрархія цінностей, громадянські цінності та патріотичні почуття учнів, наявність орієнтовної життєвої перспективи, впевненість у майбутньому, усвідомлення власної ролі у суспільстві, розвитку країни. Актуалізовано розроблену методичку, яка має на меті з'ясувати думку експертів із позашкільної освіти про основні проблеми та кроки їх вирішення. Зокрема, містить запитання щодо відповідності освітнього процесу сучасним вимогам: нормативно-правовим документам; психолого-педагогічним підходам; культурним традиціям країни; запитам дітей та батьків; запитам суспільства загалом.

Представлено результати попереднього дослідження щодо ціннісних орієнтацій та соціальної позиції учнів закладів позашкільної освіти. Зокрема, на перших позиціях у респондентів наступні цінності: здоров'я; свобода; хороша освіта; спокій у країні, мир. Аналіз відповідей дозволив визначити, що для переважної більшості респондентів важливим є посісти власне місце в сучасному суспільстві, сприяти рішенню соціальних проблем (просоціальна позиція).

Прогнозовано напрями реформування позашкільної освіти, як от модернізація змісту, орієнтованого на ключові компетентності та цінності особистості; створення рівних можливостей для здобуття позашкільної освіти дітьми та молоддю з особливими потребами; реалізація педагогіки партнерства; створення умов для залучення вмотивованих кваліфікованих педагогів позашкільної освіти.

Ключові слова: заклади позашкільної освіти, ключові компетентності, напрями модернізації позашкільної освіти, позашкільна освіта, ціннісні орієнтації.

Olena Litovchenko,

*PhD in Pedagogics, senior researcher,
Institute of Problems on Education of the NAES of Ukraine, Kyiv*

OUT-OF-SCHOOL EDUCATION OF UKRAINE: VALUES AND MODERNIZATION DIRECTIONS

Abstract. The content of the article summarize the value orientations and main directions of modernization of out-of-school education of Ukraine in the modern social reality.

The results of the research are presented, in particular, the questionnaire on the value orientations of the students, which will be continued within the framework of a new topic. The questioning of students was carried out with the help of the developed questionnaire "Social and personal values of pupils of institutions of out-of-school education", which aims to determine the main tendencies of students' value areas according to the following indicators: the hierarchy of values; civic values and patriotic feelings of students, the presence of an indicative life perspective, confidence in the future, awareness of their own role in society, development of the country. The developed methodology, which aims to find out the opinion of experts on out-of-school education about the main problems and the steps for their solution, is actualized. In particular, it contains questions about the conformity of the educational process with modern requirements: regulatory documents; psychological and pedagogical approaches; cultural traditions of the country; requests for children and parents; the needs of society as a whole.

The results of the previous study on the value orientation and social position of the pupils of the out-of-school educational institutions are presented. In particular, in the first positions of respondents the following values: health; freedom; good education; peace in the country. The analysis of answers allowed to determine that it is important for the vast majority of respondents to take their place in a modern society and contribute to solving social problems (prosocial position).

The directions of the reform of out-of-school education are foreseen, in particular, the modernization of content focused on key competencies and values of the individual; creation of equal opportunities for out-of-school education for children and youth with special needs; realization of pedagogy of partnership; creation of conditions for attracting motivated qualified teachers of out-of-school education.

Key words: *out-of-school educational institutions, key competencies, out-of-school education modernization, out-of-school education, value orientations.*

Вступ. Українські соціокультурні реалії зумовлюють складні умови для розвитку освітньої сфери, водночас, актуалізують завдання щодо освіти та розвитку дітей та молоді, підготовки їх до соціальної самореалізації як громадян України та членів європейської спільноти.

Система освіти України переживає період реформ, що відображені, головним чином, у Концепції нової української школи, Законі України «Про освіту» (Про освіту, 2017) та інших нормативних документах. Зокрема, Законом визначено, що освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави.

Позашкільна освіта України виступає одним із найбільш важливих освітніх інститутів виховання і соціалізації дітей та молоді, створює умови для ціннісного самовизначення, соціального розвитку та творчої самореалізації особистості, а також сприяє соціальній захищеності та професійній орієнтації дітей, профілактиці негативних проявів у молодіжному середовищі.

Сфера позашкільної освіти України є провідною у вирішенні завдань організації дозвілля молоді, а також розвитку здібностей і навичок молодих людей, що є одним із напрямів у роботі з молоддю, визначених Резолюцією 2250 Ради Безпеки ООН (Резолюція, 2015).

Варто зазначити, що складні соціально-економічні умови, військові дії на території двох областей України вносять корективи у діяльність закладів позашкільної освіти. Натомість, позашкільна освіта України розвивається, удосконалюється; освітні послуги

користуються значним суспільним попитом. За даними Міністерства освіти і науки України, станом на 1 січня 2017 року заклади позашкільної освіти відвідують майже 1 млн. 251 тис. вихованців (на 23 тис. більше у порівнянні з 2016 роком). Із загальної кількості вихованців 10,4 тис. – діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування; майже 7,6 тис. – діти з особливими освітніми потребами; 45,1 тис. – діти з малозабезпечених і багатодітних сімей. Таким чином, у сучасних умовах розвитку країни слід підкреслити соціально-педагогічну місію та потенціал позашкільної освіти.

У контексті проблеми вагомими є теоретичні положення психолого-педагогічної науки (Теоретико-методичні, 2016), зокрема щодо громадянського та патріотичного виховання дітей та молоді (Бех, & Чорна, 2014), соціально-педагогічних основ освітнього процесу, а також особливостей соціалізації особистості (Зверева, 2008). Теоретико-методологічним основам позашкільної освіти присвячено праці Пустовіта (Пустовіт, 2012) та інших учених.

Цінності, ціннісні орієнтації схарактеризовано у працях Леонтєва (1992), Рокіча (1968) та інших, за висновками яких категорія «цінність» є неоднозначною та багаторівневою. Це поняття визначається як належне та бажане на відміну від реального, дійсного; цінності належать до психічних утворень (їх джерелом є бажання, інтереси, почуття, ставлення). Цінності конкретної особистості формуються під впливом соціального середовища, особливостей тих соціальних груп, до яких вона належить. Індивідуальні цінності є важливішим компонентом структури особистості, вони виконують функції регуляторів поведінки й виявляються у всіх сферах людської діяльності.

Суттєвими у межах проблеми дослідження є положення Концепції Нової української школи, Законів України «Про освіту» (Про освіту, 2017), «Про позашкільну освіту» (Про позашкільну, 2000), а також сучасні концепції щодо національно-патріотичного виховання дітей та молоді (Бех, & Чорна, 2014).

Мета та завдання. *Метою статті* є коротко представити ціннісні орієнтири та основні напрями модернізації позашкільної освіти України у сучасній соціальній реальності, які визначено на основі дослідження цінностей учнів, опитування педагогів щодо відповідності освітнього процесу сучасним вимогам (нормативно-правовим документам; психолого-педагогічним підходам; культурним традиціям країни; запитам дітей та батьків; запитам суспільства загалом); а також актуалізувати соціально-педагогічний потенціал позашкільної освіти

Методи дослідження. Зважаючи на актуальність проблеми, нами досліджується тема, пов'язана з визначенням, обґрунтуванням та науково-методичним забезпеченням напрямів модернізації освітнього процесу у закладах позашкільної освіти (2018-2020). Водночас, програмою дослідження передбачено використання емпіричних даних, отриманих у межах теми «Формування ціннісних орієнтирів навчально-виховного процесу у позашкільних навчальних закладах» (2015-2017). Зокрема, щодо соціальних та особистісних цінностей

вихованців закладів позашкільної освіти, їх соціальної позиції. Такі дані здобуті шляхом застосування методу *опитування* (анкетування учнів, експертне опитування педагогів), методу «Незакінчені речення».

Анкетування учнів здійснювалося за допомогою розробленого опитувальника «Соціальні та особистісні цінності вихованців закладів позашкільної освіти». Методика має на меті визначити основні тенденції ціннісної сфери учнів за такими показниками:

1. Ієрархія цінностей.
2. Громадянські цінності та патріотичні почуття учнів.
3. Наявність орієнтовної життєвої перспективи, впевненість у майбутньому.
4. Усвідомлення власної ролі у суспільстві, розвитку країни.

Опитувальник розраховано на учнів 12-17 років. Час опитування – 15-20 хвилин.

В основу визначення ієрархії цінностей учнів (перший показник) покладено методу «Ціннісні орієнтації» (Рокич, 1968), яку адаптовано згідно із завданнями дослідження. Учня пропонується проранжувати (оцінити за значущістю для себе) наступні цінності: активне, діяльне життя; здоров'я, краса природи та мистецтва, матеріально забезпечене життя; спокій у країні, мир; свобода; рівність можливостей; творчість (можливість творчої діяльності); цікава робота; хороша освіта; любов; наявність хороших друзів; отримання задовольств (відпочинок, розваги); сім'я, щасливе сімейне життя та інші (загалом 18 термінальних цінностей).

Про громадянські цінності та патріотичні почуття учнів свідчили відповіді на такі запитання:

«Чи вважаєте ви себе патріотом України?» (напівзакрите запитання).

«Як ви розумієте значення поняття «патріотизм»? (відкрите запитання).

«Що саме ви вважаєте, в першу чергу, предметом гордості за свою країну?» (напівзакрите запитання).

«Які якості ви вважаєте найбільш важливими для громадянина України?» (напівзакрите запитання).

Наявність орієнтовної життєвої перспективи, впевненість у майбутньому є не лише показником соціального становлення підлітків, старшокласників, але також свідчить про рівень соціального благополуччя загалом. Учні давали відповіді на такі запитання:

«Чи ви замислювалися про власне майбутнє (освіта, професія, інше)?» (напівзакрите запитання).

«Як ви дивитеся у майбутнє?» (Оберіть відповідь або дайте власну: оптимістично; невпевнено; мені байдуже; майбутнє мене тривожить; живу сьогоднішнім днем, не думаю про майбутнє; інша відповідь).

«Яка ціль у житті є для вас найголовнішою на найближчі 10 років?» (Оберіть два варіанти відповіді або дайте власну: мати гарних друзів; здобути розуміння та повагу оточуючих; зробити щось важливе для своєї країни; бути добрим фахівцем, реалізувати свої здібності; одержати добру освіту; бути чесною, порядною людиною; зробити кар'єру;

займатися улюбленою справою; виховувати дітей; стати заможною людиною; мати цікаву роботу, займатися творчістю та інші).

Про усвідомлення учнями власної ролі у суспільстві, розвитку країни свідчили відповіді на запитання:

«Чи є важливим для вас посісти власне місце в суспільстві, сприяти розвитку країни?» (Важливо для мене; не актуально для мене; не замислювався; складно відповісти).

«Які проблеми у нашому суспільстві вас найбільше хвилюють?» (Оберіть і позначте три варіанти відповіді або дайте власну: права людини; соціальна справедливість; екологічні проблеми (збереження природи); стан здоров'я людей; рівень життя громадян; соціальне здоров'я людей (проблеми алкоголізму, наркоманії тощо); рівень злочинності; можливість здобуття вищої освіти для молоді (рівні можливості); можливість працевлаштування; зовнішні «вороги» нашої країни; зрадництво, зрада інтересів країни; проблеми економічного розвитку країни; безпека і захищеність громадян у екстремальних ситуаціях; не замислювався; соціальні проблеми мене не хвилюють).

«Продовжить речення: Якщо б я мав відповідні можливості, то я...» (відкрите запитання).

Пропонована методика пройшла часткову апробацію на базі експериментальних закладів. Опитувальник доповнено з урахуванням мети дослідження.

Опитування проводилося серед учнів Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю; Сватівського РМЦ «Слобожанська духовна криниця ім. М. Щепенка», Луганська область (загалом 59 учнів: 41 дівчат та 18 хлопців віком 12-16 років).

У межах дослідження розроблено анкети для педагогів, що мають на меті з'ясувати їхню думку щодо сучасного стану позашкільної освіти України та напрямів її модернізації. Зокрема, анкета містить запитання: «Оцініть, будь ласка, відповідність освітнього процесу у закладах позашкільної освіти сучасним вимогам (від 1 до 10): нормативно-правовим документам, враховуючи зміни законодавства у сфері освіти; психолого-педагогічним підходам (компетентнісний, особистісно орієнтований, діяльнісний); культурним традиціям країни; запитам дітей та батьків; запитам суспільства загалом».

Результати дослідження. Результати дослідження ціннісних орієнтацій учнів закладів позашкільної освіти дозволили визначити особливості соціальних та особистісних цінностей підлітків та старшокласників, їх соціальну позицію.

Ієрархія цінностей. На перших позиціях у респондентів наступні цінності: здоров'я; свобода; хороша освіта; спокій у країні, мир (Суми) та здоров'я; спокій у країні, мир; сім'я, щасливе сімейне життя; хороша освіта (Сватово). Тобто особисті цінності та цінності самореалізації.

Серед цінностей, які є найбільш важливими для майбутнього респондентів, на перших позиціях:

1) *Цінності освіти і професійної самореалізації*: одержати добру освіту; бути добрим фахівцем, реалізувати свої здібності; зробити кар'єру; мати цікаву роботу, займатися творчістю;

2) *Цінності міжособистісних відносин*: мати гарних друзів.

3) *Цінності особистого життя*: створити гарну сім'ю; виховувати дітей.

4) *Просоціальні цінності*: зробити щось важливе для своєї країни.

Для частини учнів важливими є насамперед *матеріальні цінності*: стати заможною людиною.

Громадянські цінності та патріотичні почуття учнів. За результатами опитування можливо зробити висновки про те, що більша частина учнів вважають себе патріотами України (2/3); третя частина – «Швидше так, ніж ні»; жоден з опитаних не дав відповіді «Не вважаю».

Розуміння сутності поняття «патріотизм»: більша частина учнів (57,6%) вкладає у це поняття «любов до Батьківщини, гордість за свій народ, його культуру, повагу до рідної землі»; також значна частина відповідей (13,6%) містить слова «готовність захищати»; частина учнів вважають, що «патріотизм» передбачає готовність чимось жертвувати (5,1%) («Це коли за свою країну не шкода і життя»). Відповідь «Не можу пояснити» обрали 3,4% учнів. Приклади відповідей на це запитання, відмінності відповідей хлопців і дівчат – представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

**Приклади відповідей учнів закладів позашкільної освіти на запитання
«Як ви розумієте значення поняття “патріотизм”?»**

Типи відповідей	Приклади відповідей	
	Хлопці	Дівчата
Любов до Батьківщини	«Любов до країни», «Любов до Батьківщини»	«Любов до України», «Любов до Батьківщини»
Любов до Батьківщини та ... (повага..., гордість...)	«В першу чергу це любов до своєї батьківщини, гордість за свій народ та усвідомлення того, що особисто від тебе може залежати майбутнє твоєї країни»	«Патріотизм – це любов і відданість Вітчизні, повага до землі, на якій ти народився і живеш» «Почуття гордості за пара олімпійців та олімпійських чемпіонів, які виходять за медаллю з блакитно-жовтим стягом в руках»
Готовність захищати	«Готовність захищати інтереси країни» «Відстоювати честь своєї Батьківщини» «Це поважати і захищати свою країну»	«Повага до історії, традицій, державних символів держави, сила і хоробрість для захисту незалежності» «Любов до країни, в якій народився, захист державних кордонів і незалежності»
Готовність чимось жертвувати	«Це коли за свою країну не шкода і життя»	«Людина – патріот любить свою Батьківщину, ладна багато чим пожертвувати ради неї»

Типи відповідей	Приклади відповідей	
	Хлопці	Дівчата
Інші	«Допомога країні у важкий час» «Я вважаю, що патріотизм це не те, що виходити на вулицю і кричати всілякі патріотичні вимови, а ще щось робити для Батьківщини»	«Залишатися завжди зі своєю країною і робити все для її процвітання»

Підлітки, старшокласники *предметом гордості за свою країну* вважають: 1) «Якості громадян моєї країни: мужність, патріотизм та інші»; 2) «Мова мого народу» та інші. *Найбільш важливим якостями громадянина України* учні вважають наступні: 1) «Любов до Батьківщини, патріотизм»; 2) «Готовність працювати для країни, служити Батьківщині, захищати її»; 3) «Повага до історії рідного краю, традицій українського народу»; 4) «Готовність відстоювати справедливість».

Наявність орієнтовної життєвої перспективи, впевненість у майбутньому. Більша частина учнів замислюються про власне майбутнє, мають плани на майбутнє (45,8%); 40,7% – «замислюються, але прогнозувати не можуть»; лише 10,2% – не замислювалися про майбутнє. При цьому більшість підлітків, старшокласників дивляться у майбутнє оптимістично (37,3%). Втім, частка таких, хто «відчувають тривогу» (23,7%) або «невпевненість у власному майбутньому» (18,6%), також вагома (табл. 2, 3).

Таблиця 2

Розподіл відповідей учнів на запитання «Чи ви замислювалися про власне майбутнє (освіта, професія, інше)?»

Варіанти відповідей	Всі опитані, %
Замислювався, маю плани щодо власного майбутнього	45,8
Замислювався, але прогнозувати не можу	40,7
Не уявляю власного майбутнього	-
Не замислювався	10,2
Не дали відповіді	3,3

Таблиця 3

Розподіл відповідей учнів на запитання «Як ви дивитеся у майбутнє?»

Варіанти відповідей	Всі опитані, %
Оптимістично	37,3
Невпевнено	18,6
Мені байдуже	1,7
Майбутнє мене тривожить	23,7
Живу сьогоднішнім днем, не думаю про майбутнє	8,5

Варіанти відповідей	Всі опитані, %
Не дали відповіді	8,5
Інша відповідь	1,7
Разом	100

Усвідомлення власної ролі у суспільстві, розвитку країни. Відповідно даних дослідження, для переважної більшості учнів важливим є посісти власне місце в сучасному суспільстві (59,3%); це «не є актуальним» лише для 1,7%; «складно відповісти» було 8,5%; «не замислювалися» про це 30,5% (табл. 4).

Таблиця 4

**Розподіл відповідей учнів на запитання
«Чи є важливим для вас посісти власне місце в сучасному суспільстві?»**

Варіанти відповідей	Всі опитані, %
Важливо для мене	59,3
Не актуально для мене	1,7
Не замислювався	30,5
Складно відповісти	8,5

Таким чином, визначено чотири типи соціальної позиції респондентів (просоціальна, егоїстична, нейтральна, асоціальна) (табл. 5).

Таблиця 5

Типи соціальної позиції респондентів

Тип соціальної позиції	Всі опитані, %
Просоціальна позиція	93,2
Егоїстична позиція	5,1
Нейтральна позиція	1,7
Асоціальна позиція	-

Таким чином, потенціал закладів позашкільної щодо формування цінностей та соціальної позиції учнів є суттєвим. Водночас, зміст цієї ланки освіти має оновлюватися у сучасному контексті.

Обговорення. Результати дослідження ціннісних орієнтацій учнів закладів позашкільної освіти підтверджують значний потенціал цієї ланки освіти, а також дозволили визначити, що одним із пріоритетних напрямів модернізації освітнього процесу має стати модернізація змісту позашкільної освіти, орієнтованого на формування ключових компетентностей та ціннісних орієнтацій особистості.

Які саме цінності і компетентності особистості необхідно виховувати?

У Законі України «Про освіту» (Про освіту, 2017) наголошується на вихованні патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-

культурного надбання і традицій; формуванні поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками; формуванні громадянської культури та культури демократії; культури здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля тощо.

У сучасному соціокультурному контексті розвитку країни слід підкреслити необхідність виховання у дітей та учнівської молоді загальнолюдських цінностей, зокрема морально-етичних (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичних (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність) (Нова, 2016).

Перелік основних компетентностей учнів закладів позашкільної освіти можливо визначити у відповідності до міжнародних підходів. Міжнародні організації, що нині працюють у сфері освіти (ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Рада Європи, Організація європейського співробітництва та розвитку, Міжнародний департамент стандартів вивчають проблеми, пов'язані з компетентнісно орієнтованою освітою, пропонують класифікації компетентностей учнів (Овчарук, 2009). Зокрема, визначають вісім ключових компетентностей, тобто таких, які кожен потребує для особистих досягнень і розвитку, активного громадянства, соціальної інклюзії та працевлаштування, а саме: спілкування рідною мовою; спілкування іноземними мовами; математична компетентність та основні компетентності у природничих і точних науках; соціальна і громадянська компетентність та ін. (Овчарук, 2009). Саме такий перелік компетентностей покладено в основу сучасного освітнього законодавства України.

Необхідно враховувати, що сучасні прогресивні світові та національні тенденції полягають у створенні рівних можливостей для освіти людей із різними освітніми потребами. В освітньому законодавстві України визначено поняття «інклюзивне освітнє середовище», «індивідуальна освітня траєкторія» тощо. Питання створення умов для здобуття освіти дітьми та молоддю з особливими потребами порушуються у наукових працях зарубіжних науковців (Jureviciene, & Sostakiene, 2014; Shcherbakova, 2015), зокрема, щодо установ неформальної освіти (Clarijs, 2008). Заклади позашкільної освіти України мають значний потенціал і вагомий досвід у такому контексті (Литовченко, 2012). Отже, модернізація освітнього процесу у закладах позашкільної освіти має передбачати одним із напрямів створення рівних можливостей для здобуття позашкільної освіти дітьми та молоддю з особливими потребами.

Висновки. Дослідження, присвячене обґрунтуванню напрямів модернізації позашкільної освіти, триває, емпіричні дані будуть доповнюватися. Утім, у контексті сучасних змін можливо прогнозувати наступні основні напрями модернізації позашкільної освіти України:

1. Модернізація змісту позашкільної освіти, орієнтованого на:

- формування ключових компетентностей особистості (вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; громадянські та соціальні компетентності та ін.);

- виховання загальнолюдських цінностей, зокрема морально-етичних (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичних (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність);

- створення рівних можливостей для здобуття позашкільної освіти дітьми та молоддю з особливими потребами.

2. Реалізація педагогіки партнерства, що дозволить створити простір для інтелектуального, духовного і фізичного розвитку дітей та молоді, підготовки їх до активної професійної та громадської діяльності, забезпечення соціального захисту учнів.

3. Створення умов для залучення вмотивованих кваліфікованих педагогів позашкільної освіти (креативних, відповідальних, які працюють над підвищенням власного фахового рівня).

Список використаних джерел

Clarijs, René (Ed.). (2008). *Leisure & Non-formal Education. A European Overview of After- and Out-of-School Education*. Prague, Czech Republic : EAICY.

Jureviciene, Margarita, & Sostakiene, Nijole. (2014). Expression of social skills of a child with autism spectrum disorder. Case analysis. *Social Welfare: Interdisciplinary Approach*, 4, 85-99.

Rokeach, Milton (1968). *Beliefs, Attitudes, and Values: A Theory of Organization and Change*. New York.

Shcherbakova, Anna. (2015). Psychological aspects of inclusive setting for children with disabilities. *Social Welfare: Interdisciplinary Approach*, 5, 84-93.

Бех І. Д., & Чорна К. О. (2014) *Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді*. Взято з

<http://www.ipv.org.ua/data/28.01.15/Programa%20patriotychnogo%20vuxovannya.pdf>

Зверева І. Д. (Ред.) (2008). *Соціальна педагогіка : мала енциклопедія*. Київ: Центр учбової літератури.

Леонтьев Д. А. (1992). *Методика изучения ценностных ориентаций*. Москва.

Литовченко, О. В. (Ред.). (2012). *Оптимізація виховного потенціалу позашкільного навчального закладу*. Київ: Педагогічна думка.

Нова Українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. (2016).

Овчарук, О. О. (2009). Компетентнісний підхід в освіті: загальноєвропейські підходи. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 5(13).

Про освіту. № 2145-VIII § розд. II ст. 12. (2017).

Про позашкільну освіту. № 2145-VIII від 05.09.2017. (2000).

Пустовіт, Г. П. (2012). *Позашкільна освіта і виховання*. Підручник. Київ: Педагогічна думка.

Резолюція 2250 Ради Безпеки ООН. (2015). Взято з <http://www.un.org.ua/ua/informatsiinyi->

tsentr/2250/4161-rezoliutsiia-2250-2015-pryiniata-radoiu-bezpeky-na-ii-7573-mu-zasidanni-9-hrudnia-2015-roku

Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. (2016). Збірник наукових праць. Вип. 20. Кн.1. Київ.

References

Clarijs, René (Ed.). (2008). *Leisure & non-formal education. A European overview of after- and out-of-school education.* Prague, Czech Republic : EAICY.

Jureviciene, M., & Sostakiene, N.. (2014). Expression of social skills of a child with autism spectrum disorder. Case analysis. *Social Welfare: Interdisciplinary Approach, 4*, 85-99.

Rokeach, Milton (1968). *Beliefs, attitudes, and values: A theory of organization and Change.* New York.

Shcherbakova, A. (2015). Psychological aspects of inclusive setting for children with disabilities. *Social Welfare: Interdisciplinary Approach, 5*, 84-93.

Bekh, I. & Chorna K. (2014). *Programa ukraïnskoho patriotychnoho vykhovanna ditei ta uchnivskoi molodi* [Program of Ukrainian patriotic education of children and youth]. Retrieved from <http://www.ipv.org.ua/data/28.01.15/Programa%20patriotychnogo%20vyxovannya.pdf>

Zvereva, I. D. (Ed.). (2008). *Sotsialna pedahohika: Mala entsiklopedia.* [Social pedagogy: Small encyclopedia]. Kyiv: Centre uchbovoi literature.

Leontiev, D. A. (1992). *Metodika izuchenia tsennostnykh orientatsii.*[Methodology for the study of value orientations]. Moscow.

Lytovchenko, O. V. (Ed.). (2012). *Optimizatsia vykhovnoho potentsialu pozashkilnoho navchalnoho zakladu* [Optimization of the educational potential of an out-of-school educational institution]. Kyiv: Pedagogichna dumka.

Nova ukraïnska shkola. Konceptualni zasadi reformuvannia serednoi shkoli [New Ukrainian School. Conceptual Principles of Secondary School Reform]. (2016).

Ovcharuk, O. O. (2009). Kompetentnisnyi pidkhid v osviti: zahalnoyevropeïski pidkhody [Competence approach in education: Pan-European approaches]. *Informatsiini Tekhnolohii i Zasoby Navchannia, 5*(13).

Zakon Ukrainy "Pro osvitu" [The Law of Ukraine "On Education"]. (2017).

Zakon Ukrainy "Pro pozashkilnu osvitu" [The Law of Ukraine "On Out-of-School Education"]. (2000).

Pustovit, H. P. (2012). *Pozashkilna osvita i vihovannia.* [Out-of-school education]. Kyiv: Pedahohichna dumka.

United Nations Security Council. (2015). *Resolution No 2250.* Retrieved from to: <http://www.un.org.ua/ua/informatsiinyi-tsentri/2250/4161-rezoliutsiia-2250-2015-pryiniata-radoiu-bezpeky-na-ii-7573-mu-zasidanni-9-hrudnia-2015-roku>

Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: Vol. 20 (1). [Theoretical and methodological problems of education of children and youth]. Kyiv.